

Az „özvegy és leánya“ megosztóása Kézdi-Szentléleken.

(Adalék a székely történelemhez.)

Báró Kemény Zsigmondnak, a legkitűnőbb történeti regényírónak egyik legszebb regénye az »*Özvegy és leánya*«, mely a XVII. évszázad derekán a Székelyföldön Kézdi-Szentléleken és a Szászföldön N.-Szebenben játszik. Igaz történetet beszél el, korrajz és regényes episodok keretében.

Szentlélek falva a háromszéki *Várhegy* (Székely-bánja) uradalmához tartozott. 1581 nov. 8. az oroszországi Pskow vára alatti táborban adományozta Báthory István lengyel király és erdélyi fejedelem kercesedi *Károlyi Istvánnak*, az oroszok elleni hadjáratban vitézkédő magyar (s székely) gyalogság főkapitányának, kiváló hadi érdemei jutalmául.

Károlyi István mind Erdélyben, mind Lengyelországban előkelő részt vett Báthory István minden hadjáratában. A poroszok (Danczka) ellen vívott 1577. dersavai ütközetben »mint kitűnő vezér tüzelte harczra katonáit, nem riadva vissza a veszélytől, nem a nyilak és golyók záporától«. Ugyanazt a virtust tanúsította Danczka város tengerparti erődje ostrománál.

Erdemeit növelte az oroszok elleni hadjáratokban. Midőn a király 1579-ben *Polock* ostromára készült, ő vezette ki Erdélyből a segédcsapatokat az ostromlott Dűna parti vár alá, a hol jó példával ment elő katonái élén az ostromműveletekben, sánczok és ostromárkok készítésében, s halálmegvetéssel rohant elől a meredek várhegy megmászásában és várfalak fagerendái felgyújtásában. 1580-ban, midőn a többi várak ostromára került a sor, Károlyi István ismét serényen forgolódott. *Velikiluki* vára alatt éjjel-nappal talpon

volt s egyaránt kitűnő vezérnek s rettenthetetlen bajvivónak bizonyult. *Zavolosc* vára ostromához segédsapattal küldetvén, csak pusztá megjelenésével oly rettegést ébresztett, hogy az addig makacsul védett és hiába ostromlott várat tüstént föladták az oroszok. Midőn pedig a tartomány elfoglalása után a királyi sereg téli szállásba vonult, Károlyi István ismét Erdélybe küldetvén, itt újabb sereget toborzott a legjobb katonákból s 1581-ben *Pskow* vára ostrománál előbbi érdemeit újakkal tetézte. Ezek voltak az adományozási oklevélben elősorolt érdemei, melyekért Kézdi-széki Szentlélek birtokát kapta, Kis-Kászon részbirtokával együtt, melyet a hasonló nevű patak választott el Szentlélektől.¹

Károlyi István beleült a szép birtokba, erős kézzel vezette a gazdálkodást s erőszakosan is, mert csakhamar olyan birtokperbe keveredik a szomszédokkal, hogy sem az István király parancsára az erdélyi kormányzók által a helyszínére kétszer kiküldött ítélő »mester, director, assessorok (törvényszéki bírák) és nemes népek« nem tudják kiegyenlíteni, sem magok a kormányzók, pedig a pictorral is delineaaltatták« a peres birtokrészt, a *Kászon-rétyjét*, melyet Károlyi István hatalmasul elfoglalt a kézdivásárhelyiektől és a körülötte fekvő falusiaktól, kik azt eddig szabadon használták, ott legeltetve barmaikat, úgy, hogy »*Ország szabadja*«-nak hívták. A megfosztott birtokosok »felette sok panaszt tettek« az ifjú fejedelemnek Károlyi ellen »az utak elfogásáért, mind az földeknek elfoglalásáért, emberek fogásáért, veréséért, barmok behajtásáért, megöletéséért, odatartásáért, melyben sokat bebizonyítottak«.

A kormányzók szerették volna a pert békésen eligazítani, tekintettel Károlyi István király előtt kedves személyére, de »ő mind teljességgel (az egészet) kívánja vala«, melyet nem adhattak, mert »senkinek nyilván való igazságát nem suprimálhatták«. A végén István király elébe terjeszték a pört eldöntés végett.²

Ennek a vitéz katonának és erőszakos földesúrnak volt a leánya *Károlyi Zsófia*, előbb Tarnóczy Sebestyén, később nemeskürti Vitéz László felesége.

¹ Báthory István levele a Székely Oklevéltár IV. k. 77—79 l.

² Kendy, Kovacsóczy és Sombory kormányzók levele Báthory Istvánnak Gyalúból 1584 decz. 14. (Székely Okltr. IV. k. 90—93 l.)

Tarnóczy Sebestyéntől volt egy leánya *Tarnóczy Sára*, a Kemény Zsigmond regényének hősnője.

Tarnóczy Sáraba, vagy a birtokába, egyik szomszéd földesúr az ifjú zabolai Mikes János szeretett belé, a ki, miután a leány hozzá nőül menni nem akart, 1637 novembereben, két testvérével Mikes Mihálylyal és Pállal s csatlósaival, szolgálóival rajta ütött a szentléleki kastélyon s Tarnóczy Sárát erőszakkal elrabolta.

Ennek a regényes historiának eredeti tanúkihallgatását is megtaláltuk a vörösvári levéltárban s abból kitűnik, mily érdekfeszítő regény játszódott le 1637 őszén ott a szentléleki kastélyban.

A mint a Mikes-fiak megrohanták a kastélyt, s lövöldözni kezdettek: a kastélybeliek a harangot félreverték, a kisasszony sikoltozott, tolvajt kiabált, menekülni akart a várból, de Benedek Györgyné asszonyom megfogta és nem eresztette, úgy menekült aztán a bástya »héjára«.

Mikes Pál és szolgálai egy néhány fej beverése után a kisasszony felkutatására indultak. Egyik szolga reátalált s rejtkehelyéből elő akarta vonni. Tarnóczy Sárában, a ki »kész volt az halálra inkább, hogysen mint elvigyék«, felforrt a Károlyi-vér s kést döfött a durva szolgának a karjába. »Azonban az haját fogák kisasszonyomnak (vallja komornája), úgy vonák elő, az hová bütt vala. Eléhivák Mikes János uramat s mondta az kisasszony: az Istennek szent haláláért kérlek, ne jöjj, mert tudod, hogy soha nem szerettelek s nem szeretlek, soha bizony veled nem lakom, ha elviszsz is«.

Ekkor érkezett haza az immár kétszeres özvegy anyja: Károlyi Zsófia asszony. A vad »Mikes János uram az ablakon ki akara löni, hogy átallóje (leendő anyósát); Tarnóczy Sára ragadá meg s rántá vissza, mondván: Istennek szent vére hullásáért ne lödd meg az anyámat«.

Hiába volt minden védekezés, Tarnóczy Sárát erőszakkal elvitték Zabolára, a hol a leányrabló ifjak anyja »Mikes Zsigmondné asszonyom késő éjjel jöve haza, mondá Tarnóczy Sára asszonyoknak másnap reggel: bizony édes leányom én akartam nyoszolyód lenni tegnap, de későlélem várni, én ezt régen akartam megeselekedni«.¹

¹ Erdélyi Országgyűlési Emlékek. X. 160 l. — Tarnóczy Sárának egykorán festett arczképe meg van a gr. Hallerek nemzetség-könyvében, kiadva »Turul« 1886. évf.

Tarnóczy Sára mégsem lett a Mikes Jánosé. Édesanyja rohant a fejedelemhez s a puritán I. Rákóczy György nóta (felségsértési) perbe fogatta a Mikes-fiakat, a kik Lupul moldvai vajdához menekültek s a leány megszabadúlt.

Egy-két év múlva aztán (úgy látszik inkább anyja ösztönzésére, mint vonzalomból) férjhez ment a gazdag és fukar »meghanyatlott idejű« Haller Péterhez, a kivel Balázstelkén és N.-Szebenben élt, úgy látszik, nagyon boldogtalanul, mert nemsokára önkezevel vetett véget regényes, de szerencsétlen ifjú életének.

Ilyen érdekes háttére van az alább közlendő egyezésnek, melyben az »özvegy és leánya« a szentléleki birtok használata felett megosztóznak.

Haller Péterné Tarnóczy Sára és édes anyja özv. Tarnóczy Sebestyénné Károlyi Zsófia asszony között kötött egyezés a kézdi-szentléleki jószágról és hozzá tartozókról. Kelt Balázstelkén 1642 ápr. 21.

Mi *Sárosi* György, *Maxai* István és *Bánffi* Mi[klós], *Kis-Sároson* Küköllő vármegyében lakó nemes személyek, úgymint [az] ide alább megírt dologban közbírák, adjuk emlékezetre mindeneknek, [az kik]nek illik, hogy in anno praesenti millesimo sexcentesimo qu[adrage]simo secundo, die vigesima prima Aprilis, mikor volnánk *Balázstelkén* Küköllő-vármegyében nemzetes *Hallerkői Hallér Pál* ur[am] ő kegyelme nemes udvarházánál, jelen lévén mi előttünk az [ő] kegyelme szerelmes házastársa, az nemzetes *Tarnóczi Sára* asszonyom [egy]felől, másfelől pedig ugyan az ő kegyelme édes anyja, *Károlyi Zsófia* asszonyom, az néhai nemzetes *Tarnóczi Sebestyénné*, mi[vel] peniglen ő kegyelme *Károlyi Zsófia* és az ő kegyelme szerelmes leá[nya] *Tarnóczi Sára* asszonyoméék ezideig az *szt.-léleki jószágokot*, mely *szt.-léleki jószág* vagon *Háromszéken, Kézdi-székben, Kis-Kás[zon]ban, Lemhénben és Szent-Lélek falván és Fejérvármegyében Peselneken, Felső-Torján, Kantában és Karatnában*, egyaránt bírván, ott lévő tisztviselők miatt volt és lehetett ő kegyelmeknek difficultások; hogy azért ennekutánna csendesebben és hasznosban bírhatnák ő kegyelmek: ugyanezen *szt.-léleki* mindenütt lévő jószág felől így végezének ugyan mi előttünk és erősön magok szabad jóakarajtok szerint ilyen állandóképpen való divisiot celebrálának, hogy tudnia illik az megírt *Károlyi Zsófia* asszonyom az megírt *szt.-léleki jószágból* vette maga résziben *Kézdi-székben Szent-Lélek falvában* ezeket az jobbagyokat, úgymint *Dersi Imrénét, Dersi Mihályt és Dersi Istvánt, item Kús Konez Istvánt, Konabé Mártont, Gán Mártont, Marti Mártont, Darabant Mihályt, Kocsis Gergelyt; Barla Lászlónét és Marti Istvánt* öccsével Jánossal és Péter-

rel, item *Fejérvármegyében Peselneken* Kis Mártont, Balázst és Benedek Györgyöt, *Felső-Torján* Pető Ferenczet, mely specificált jobbágyokat engedé és adá jó akarátja szerént megírt *Tarnóczi Sára* asszonyom az ő kegyelme édes anyjának örökösön életéig *Károly Zsófia* asszonyomnak házokkal, örökségekkel és pertinentiaival együtt. Item ugyan *Szent-Lélek falván* az szent-léleki kastély alatt az faházakat, ő kegyelme *Károly Zsófia* asszonyom, kiben most lakik, magának vevé; item ugyanott egy pusztá udvarház helyet is, kit annakelőtte az ő kegyelme édes atyja megnevezett *Károly István* bírt; ismét szántóföldeket maga udvarházához ő kegyelme *Károly Zsófia* asszonyom vén maga résziben az megírt szentléleki határban háromfelé három helyen lévő darab földeket, kiket *hét-hét földeknek* hívnak és mindenikben külön külön huszanégy-négy köből búza megyen, melyek közül egyik *Polyán* felé vagyon, másik az középső mezőben, harmadik ugyan az harmadik mezőben. Ez mellé ismét negyedik szántófelde vagyon *Polyánra* menőben, kiben nyolcz köből búza megyen; ötödik az hegyre menőben, kiben öt köből búza megyen; hatodik földet az tő mellett, melyben három köből búza megyen; hetediket az *Libocz fészekben*, kiben két köből búza megyen; nyolczadikat az *Kartában*, melyben négy [k]öből búza megyen; kilencedik földet az *Czegely földén*, az kiben négy köből búza megyen. Item ezmellett szénaréteket is ő kegyel[mé] *Károly Zsófia* asszonyom maga résziben vön ugyanezon szent[lélek]vi határban: egyiket az *Kórász poronyán* valót, mely az ő [kegyelme] megnevezett édes atyjáé volt, mást az *Sárrévben* való sz[éna]rétet. Az malombéli jövedelem vám felől is ő kegyelmek úgy alk[uv]ának meg, hogy ő kegyelme *Károly Zsófia* asszonyom kívá[na]ta szerint, hogy ez jövedő közelbik búza-aratásig legyen az vám[nak] fele ő kegyelmié, annak utánna pedig életéig ő kegyelmin[ek] csak az harmada adassék az malom jövedelminek, az két [része] pedig az megírt *Tarnóczi Sára* asszonyomnak és posteritássinak, így mindazáltal, hogy az malombéli szuszéknak kol[csa] is álljon mindaddig egy bizonyos embernél, valamig meg nem t[elik], ne az ő kegyelmök gondviselőinél, és az mikor megtelik, hírt adván az ő kegyelmök gondviselőinek, úgy osszák az fenn megírt mód szerént.

Az szentléleki kastélyban is pedig vevé maga résziben ő kegyelme az megírt néhai *Tarnóczi Sebestyén* csináltatta bástyának feliben lévő alsó és felső házakat, az szentegyház felől valókat [specificált jobbágyokkal], mely fenn megírt *Kézdi-széekben és Fejérvármegyékben* lévő falukban, specificált jobbágyokkal, szántóföldekkel, szénarétekkel és azoknak pertinentiaival, item házakkal és nemes udvarházhelylyel s malombéli részszel ő kegyelme megnevezett *Károly Zsófia* asszonyom maga résziben úgy, hogy életéig birhassa, contenta lévén; az többit pedig azokon kívül minden jószágokat, valamiket ő

kegyelmök birtanak, sőt azokat is mind, az kik zálogban akárhol lévő jobbágyok vagy örökségek akármely falukban volnának is, vagy abból az jószágból elidegenedett volna is, mindeneket ő kegyelme *Károly Zsófia* asszonyom maga szabad jóakarattja szerént ada és örökösön fiúról-fiúra, leányról-leányra engede az ő kegyelme szerelmes leányának megírt *Tarnóczi Sára* asszonyomnak résziben, úgy hogy ő kegyelme soha semmi közit, míg Isten ő kegyelmit *Tarnóczi Sára* asszonyomot és maradékit elteti, azokhoz nem mondja és azokból nem disponal. Végezetre obstringálá ő kegyelme *Károly Zsófia* asszonyom arra is magát ugyan mielőttünk, hogy a fenn specificált jobbágyokat, örökségeket, szántóföldeket, szénaréteket és akármí névvel nevezendő hasznos[*s*] helyeket, kiket ő kegyelme maga résziben az jószágból maga kezéhez vett, azokban semmit sem el nem zálogosít, s[em] pedig el nem ad, ha peniglen ő kegyelme elzálogosita[*na*], vagy eladna, invigorosa lenne és csak ezen mi levelünk [er]veivel egy pénz nélkül *Tarnóczi Sára* asszonyom, vagy po[ste]ritassa visszaloglalhassák, hanem életéig bírván ő kegyelme *Károly Zsófia* asszonyom, az maga résziben vött specificált jószágot holta után ő kegyelme *Tarnóczi Sára* asszonyom, [v]agy posteritassa éppen az szerént foglaltassák magok szám[á]ra, úgy mint verus heresek; ő kegyelme pedig *Tarnóczi Sára* [asz]szonyom hasonlóképpen kötelezi magát, hogy azon ő kegyelme résziben jutott szentléleki jószágból semmit az é[des any]ja *Károly Zsófia* asszonyom kedve és akarattja ell[en el] nem cserél és el nem ad, hanem magának és maradé[kaina]k, úgy mint őstől maradt jószágot megtartja el nem [ideg]eníti. Ezt is peniglen hátra nem hagyván ő kegyelme, hogy ha ez mostani mi előttünk lőtt végezéseket és jószág felől való alkuvásokat valamelyik fél in toto vel i[n] aliqua sui parte violálná, eo facto ötszáz arany lorinton maradna, melyet az megálló fél az meg nem álló félén omnibus juridicis remediis exclusis, solum vigore praesentium megvehesse. Kinek bizonságára attuk ez mi kezünk írása alatt költ pecsétetes levelünket fide nostra mediante. Datum die anno et loco in praenotatis.

Et subscriptum erat: Idem

GEORGIUS SAROSI mp. (p. h.) et STEPHANUS MAXA mp. (p. h.)
MICHAEL BANFFI mp. (p. h.)

Kivül: Anno 1664 die 8. Febr. proclamatae sunt praesentes ad transumendum. *Joannes Kendi* protonotarius.

(Átírja és megerősíti Apafi Mihály Nagy-Sinken 1664-ben febr. 8-án az országgyűlés alkalmával Peselneki Kisfaludi Ferenc kívánságára. Az átirat eredetije, a fejedelmi pecséttel és Kendi János protonotarius által hitelesítve, megvan *Sepsi-Szt.-Györgyön*, ifj. *Gödry Ferencz* polgármester úr birtokában.)

SZÁDECZKY LAJOS.